GENERALINĖS ADVOKATĖS JULIANE KOKOTT IŠVADA,

pateikta 2009 m. balandžio 23 d.[1]

I — Įvadas

1. Šis procesas suteikia Teisingumo Teismui dar vieną progą svarbiu klausimu patikslinti savo praktiką dėl atsakomybės taikymo pagal konkurencijos teisę. Tačiau, kitaip nei neseniai išspręstoje byloje *ETI*[2], šiuo atveju kalbama ne apie įmonių teisių perėmimą, o apie tai, kokiomis sąlygomis patronuojanti bendrovė atsako už savo dukterinių bendrovių kartelinius pažeidimus.

2. Ši byla pagrįsta kartelio procesu, kuriame Komisija konstatavo, kad keturios 100 % *Akzo Nobel NV* priklausančios dukterinės bendrovės, dalyvaudamos kartelio teisės aktams prieštaraujančiuose susitarimuose cholino chlorido sektoriuje, pažeidė EB 83 straipsnio 1 dalį ir EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalį[3]. Nors pati patronuojanti bendrovė *Akzo Nobel NV* nedalyvavo kartelyje, jai solidariai su jos dukterinėmis bendrovėmis buvo skirta piniginė bauda. Atitinkamas 2004 m. gruodžio 9 d. Komisijos sprendimas[4] (toliau – ginčijamas sprendimas) buvo visiškai patvirtintas 2007 m. gruodžio 12 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimu[5] (toliau – skundžiamas sprendimas).

3. Šioje byloje Teisingumo Teismas nagrinėja *Akzo Nobel NV* ir kitų keturių *Akzo Nobel* grupės bendrovių apeliacinius skundus. Iš esmės šalys sutaria, kad patronuojanti bendrovė gali būti patraukta atsakomybėn už savo dukterinių bendrovių kartelinius pažeidimus, jeigu ji pastarosioms daro lemiamą įtaką. Tačiau didelis ginčas kyla dėl to, ar tokią įtaką galima preziumuoti tuo atveju, kai patronuojanti bendrovė turi 100 % savo dukterinių bendrovių kapitalo, ar vis dėlto, be to, būtini konkretūs patronuojančios bendrovės įtakos dukterinių bendrovių komerciniam elgesiui požymiai; šiuo klausimu Pirmosios instancijos teismo praktika nėra vienoda[6]. Be to, reikia išsiaiškinti, su kuo konkrečiai turi būti susijusi patronuojančios bendrovės įtaka (lemiamos įtakos objektas).

1 — Originalo kalba: vokiečių.

2 — 2007 m. gruodžio 11 d. Sprendimas *ETI ir kt.* (C-280/06, Rink. p. I-10893).

3 — Europos ekonominės erdvės susitarimas (OL L 1, 1994, p. 3;).

4 — 2004 m. gruodžio 9 d. Komisijos sprendimas 2005/566/EB, susijęs su EB 81 straipsnio ir EEE susitarimo 53 straipsnio taikymo procedūra (byla COMP/E-2/37.533 – Cholino chloridas), apie kurį pranešta dokumentu C(2004) 4717, santrauka paskelbta OL L 190, 2005, p. 22.

5 — 2007 m. gruodžio 12 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *Akzo Nobel ir kt. prieš Komisiją* (T-112/05, Rink. p. II-5049).

6 — Konkrečiai šiuo klausimu žr. šios išvados 63–68 punktus.

II — Teisinis pagrindas

4. Šios bylos teisinį pagrindą sudaro EB 81 straipsnio 1 dalis, EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalis ir Reglamento (EB) Nr. 1/2003[7] 23 straipsnio 2 dalis.

5. EB 81 straipsnio 1 dalyje, be kita ko, nustatyta:

„Kaip nesuderinami su bendrąja rinka yra draudžiami: visi įmonių susitarimai, įmonių asociacijų sprendimai ir suderinti veiksmai, kurie gali paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą ir kurių tikslas ar poveikis yra konkurencijos trukdymas, ribojimas arba iškraipymas bendrojoje rinkoje, būtent tie, kuriais

a) tiesiogiai ar netiesiogiai nustatomos pirkimo ar pardavimo kainos arba kokios nors kitos prekybos sąlygos;

b) ribojama arba kontroliuojama gamyba, rinkos, technikos raida arba investicijos;

c) dalijamasi rinkomis arba tiekimo šaltiniais;

<…>“

6. EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta iš esmės EB 81 straipsnio 1 dalies turinį atitinkanti norma, kuri savo ruožtu susijusi su prekyba tarp EEE susitarimo šalių ir su šio susitarimo teritorine taikymo sritimi.

7. Reglamento (EB) Nr. 1/2003 23 straipsnio 2 dalyje nustatyta:

„Komisija savo sprendimu gali skirti baudas įmonėms ar įmonių asociacijoms, jei jos tyčia ar dėl neatsargumo:

7 — 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1/2003 dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo (OL L 1, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 8 t., 2 sk., p. 205).

a) pažeidžia Sutarties 81 ar 82 straipsnio nuostatas <…>

<…>

Vienai įmonei ar įmonių asociacijai – pažeidimo dalyvei skiriama bauda negali viršyti 10 % jos bendrosios apyvartos praėjusiais ūkiniais metais.

<…>“

III — Ginčo aplinkybės

A — *Faktinės aplinkybės ir administracinė procedūra*

8. Remiantis Komisijos konstatavimais, į kuriuos daro nuorodą Pirmosios instancijos teismas[8], šią bylą pagrindžia toliau išdėstytos aplinkybės.

9. 1999 m. balandžio mėnesį gavusi vienos JAV įmonės prašymą taikyti vadinamąjį „pranešimą dėl baudų sumažinimo“, Komisija pradėjo pasaulinio cholino chlorido sektoriaus tyrimą.

10. Cholino chloridas priklauso vandenyje tirpstančių B komplekso vitaminų (vitaminų B4) grupei. Jis daugiausia naudojamas kaip priedas pašarų pramonėje. Greta gamintojų cholino chlorido rinkoje veikia perdirbėjai, įsigyjantys skystą cholino chloridą iš gamintojų ir gamintojo arba savo sąskaita perdirbantys jį į cholino chloridą junginiuose, bei platininio įmonės.

11. Apeliantės – penkios *Akzo Nobel* grupės bendrovės – taip pat veikia cholino chlorido rinkoje. Nyderlanduose įsteigta *Akzo Nobel NV* yra patronuojanti *Akzo Nobel* grupės bendrovė (kaip paprasta holdingo bendrovė), turinti 100 % savo dukterinių bendrovių *Akzo Nobel Chemicals International BV* ir *Akzo Nobel Nederland BV* kapitalo. Pastaroji turi 100 % savo dukterinės bendrovės *Akzo Nobel Chemicals BV*, kuriai savo ruožtu priklauso visas jos dukterinės bendrovės *Akzo Nobel Functional Chemical BV* kapitalas.

12. Užbaigusi tyrimą, ginčijamo sprendimo 1 straipsnyje Komisija konstatavo, kad apeliantės ir pasauliniu, ir Europos lygiu

8 — Visų pirma žr. skundžiamo sprendimo 1–20 punktus.

dalyvavo susitarimuose ir suderintuose veiksmuose, siekdamos nustatyti kainas, pasidalyti rinkas bei imtis veiksmų prieš konkurentus cholino chlorido sektoriuje EEE, ir taip pažeidė EB 81 straipsnio 1 dalį ir EEE susitarimo 53 straipsnio 1 dalį[9].

13. Dėl nustatytų pažeidimų ginčijamo sprendimo 2 straipsnyje Komisija *Akzo Nobel NV*, *Akzo Nobel Nederland BV*, *Akzo Nobel Chemicals International BV*, *Akzo Nobel Chemicals BV* ir *Akzo Nobel Functional Chemicals BV* skyrė solidarią 20,99 mln. eurų piniginę baudą.

14. Ginčijamo sprendimo 3 straipsnyje Komisija įpareigojo apeliantes nedelsiant nutraukti 1 straipsnyje nustatytus pažeidimus ir ateityje susilaikyti nuo konstatuoto neteisėto elgesio ir bet kokių tokį patį tikslą ar poveikį turinčių veiksmų.

15. Motyvuose Komisija pažymėjo, kad, dukterinėms bendrovėms neturint ekonominio savarankiškumo, jos sprendimas turi būti skirtas ir patronuojančiai bendrovei *Akzo Nobel NV*, nepaisant to, kad ji, skirtingai nei minėtos dukterinės bendrovės, pati nedalyvavo kartelyje[10]. Dėl tos pačios priežasties visame sprendime ir, be kita ko, apskaičiuodama baudos dydį, Komisija rėmėsi *Akzo Nobel,* kaip grupės, rinkos dalimi ir apyvarta[11].

B — *Teismo procesas*

16. Ginčydamos Komisijos sprendimą *Akzo Nobel NV*, *Akzo Nobel Nederland BV*, *Akzo Nobel Chemicals International BV*, *Akzo Nobel Chemicals BV* ir *Akzo Nobel Functional Chemicals BV* pateikė bendrą ieškinį Pirmosios instancijos teismui ir paprašė jį panaikinti bei priteisti iš Komisijos bylinėjimosi išlaidas. Komisija savo ruožtu prašė atmesti *Akzo Nobel Nederland*, *Akzo Nobel Chemicals International* ir *Akzo Nobel Chemicals* ieškinius kaip nepriimtinus arba akivaizdžiai nepagrįstus bei nurodyti ieškovėms padengti bylinėjimosi išlaidas.

17. 2007 m. gruodžio 12 d. skundžiamu sprendimu Pirmosios instancijos teismas visiškai patvirtino ginčijamą sprendimą. Jis atmetė ieškinį ir nurodė ieškovėms padengti bylinėjimosi išlaidas.

9 — EEE 53 straipsniu, greta EB 81 straipsnio, sprendimas grindžiamas laikotarpiu po 1994 m. sausio 1 d., t. y. EEE susitarimo įsigaliojimo dienos.

10 — Žr. ginčijamo sprendimo 168–175 konstatuojamąsias dalis.

11 — Žr. ginčijamo sprendimo 12, 42, 44 ir 201–203 konstatuojamąsias dalis.

18. Bendru apeliaciniu skundu, kurį Teisingumo Teismo kanceliarija gavo 2008 m. kovo 3 d., *Akzo Nobel NV, Akzo Nobel Nederland BV, Akzo Nobel Chemicals International BV, Akzo Nobel Chemicals BV* ir *Akzo Nobel Functional Chemicals BV* prašo

— panaikinti skundžiamą sprendimą, kiek juo buvo atmestas ieškinio pagrindas, jog buvo neteisingai pripažinta solidari *Akzo Nobel NV* atsakomybė,

— panaikinti ginčijamą sprendimą, kiek juo pripažinta *Akzo Nobel NV* atsakomybė, ir

— priteisti iš Komisijos apeliacinės instancijos ir proceso Pirmosios instancijos teisme bylinėjimosi išlaidas, kiek jos susijusios su apeliacinio skundo pagrindu.

19. Komisija savo ruožtu prašo

— atmesti apeliacinį skundą ir

— priteisti iš apeliančių bylinėjimosi išlaidas.

20. Teisingumo Teisme apeliacinis skundas buvo nagrinėjamas rašytinės procedūros tvarka. Nė viena iš šalių neprašė surengti teismo posėdžio.

IV — Vertinimas

A — *Apeliacinio skundo priimtinumas*

21. Pirmiausia Komisija dviem argumentais ginčija apeliacinio skundo priimtinumą.

22. Pirmuoju prieštaravimu ji ginčija didelės apeliančių dalies teisę pateikti apeliacinį skundą ar jų teisinį suinteresuotumą. Ji tvirtina, kad apeliaciniu skundu ginčijama tik solidari *Akzo Nobel NV* atsakomybė ir todėl *Akzo Nobel Nederland BV, Akzo Nobel Chemicals International BV, Akzo Nobel Chemicals BV Akzo Nobel Functional Chemicals BV* neturi *locus standi*.

23. Šis Komisijos prieštaravimas nepagrįstas. Visų apeliančių *teisė pateikti apeliacinį skundą*, remiantis Teisingumo Teismo statuto 56 straipsnio antrosios pastraipos pirmuoju sakiniu, išplaukia vien iš aplinkybės, kad jos pralaimėjo bylą pagal savo reikalavimus Pirmosios instancijos teisme[12].

24. Savo ruožtu dėl *teisinio suinteresuotumo* pasakytina, jog pagal nusistovėjusią praktiką būtina, kad apeliacinis skundas galiausiai galėtų būti naudingas jį paduodančiai šaliai[13]. *Akzo Nobel Nederland BV, Akzo Nobel Chemicals International BV, Akzo Nobel Chemicals BV* ir *Akzo Nobel Functional Chemicals BV* atveju ši sąlyga taip pat įvykdoma: nepaisant to, kad šiuo atveju apeliacinis skundas pateiktas vien dėl solidarios *Akzo Nobel NV* atsakomybės, jis taip pat gali suteikti konkrečios naudos kitoms apeliantėms.

25. Pirmosios instancijos teismo sprendimu buvo patvirtinta apeliantams, kaip solidarioms skolininkėms, Komisijos skirta 20,99 mln. eurų bauda. Jeigu situacija nepasikeis, vadovaujantis solidarios atsakomybės principais, Komisija galėtų iš bet kokios apeliantės reikalauti sumokėti visą baudos sumą. Tačiau jeigu apeliaciniame procese Pirmosios instancijos teismo sprendimas, kiek jis susijęs su *Akzo Nobel NV* atsakomybe, būtų panaikintas, nustatant baudą nebebūtų galima atsižvelgti į visos *Akzo Nobel* įmonių grupės rinkos dalį arba apyvartą ir dėl to solidari dukterinėms bendrovės skirta bauda turėtų būti daug mažesnė. Taigi kitoms apeliantėms tai būtų labai naudinga, nes turėtų būti smarkiai sumažinta bendra suma, kurios pagal solidarios atsakomybės principus Komisija gali reikalauti iš kiekvienos iš jų. Be to, tai sumažintų galimą riziką, kad solidarios skolos nepavyks kompensuoti tarp įmonių grupės narių.

26. Antruoju prieštaravimu dėl apeliacinio skundo priimtinumo Komisija teigia, kad tam tikros apeliacinio skundo dalys laikytinos *nepriimtinais naujais pagrindais*. Pavyzdžiui, Pirmosios instancijos teisme apeliantės neginčijo prezumpcijos, kad patronuojanti bendrovė daro lemiamą įtaką savo 100 % dukterinei bendrovei. Be to, pirmojoje instancijoje apeliantės neteigė, kad platus lemiamos įtakos referencinio objekto suvokimas pažeidžia asmeninės atsakomybės principą, o tai jos teigia dabar.

27. Šis Komisijos prieštaravimas taip pat atmestinas.

12 — Taip pat žr. 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Procter & Gamble prieš VRDT* („Baby-dry“, C-383/99 P, Rink. p. I-6251, 18 punktas); 2007 m. birželio 7 d. Sprendimą *Wunenburger prieš Komisiją* (C-362/05 P, Rink. p. I-4333, 36 punktas) ir 2008 m. liepos 17 d. Sprendimą *Campoli prieš Komisiją* (C-71/07 P, Rink. p. I-5887, 39 punktas).

13 — 1995 m. spalio 19 d. Sprendimas *Rendo ir kt. prieš Komisiją* (C-19/93 P, Rink. p. I-3319, 13 punktas); 2000 m. liepos 13 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Richard* (C-174/99 P, Rink. p. I-6189, 33 punktas) ir 2003 m. balandžio 3 d. Sprendimas *Parlamentas prieš Samper* (C-277/01 P, Rink. p. I-3019, 30 punktas); taip pat žr. mano 2007 m. gruodžio 13 d. Išvadą byloje *Bertelsmann ir Sony prieš Impala* (C-413/06 P, Rink. p. I-4951, 75 punktas).

28. Pagal Teisingumo Teismo procedūros reglamento 42 straipsnio 2 dalį kartu su 118 straipsniu apeliaciniame procese iš tiesų negalima pateikti naujų pagrindų. Tačiau apeliantui leidžiama išdėstyti naujus argumentus dėl pirmojoje instancijoje jau pateiktų pagrindų, ypač reaguojant į skundžiamame sprendime išreikštą Pirmosios instancijos teismo teisinę nuomonę[14]. Priešingai nei mano Komisija, lemiamą reikšmę turi ne tai, ar apeliantės iš viso pateikia naują argumentą, o tai, ar naujai pateiktas argumentas yra savarankiškas pagrindas, ar tik leistinas procese jau pateikto pagrindo išplėtimas[15].

29. Net jei būtų norima daryti prielaidą, kad šiuo atveju pačios prezumpcijos taisyklės galiojimą apeliantės iš tikrųjų ginčija tik apeliaciniame procese, taip jos tik būtų išplėtusios pirmojoje instancijoje jau pateiktą pagrindą. Jau pirmojoje instancijoje apeliantės, be kita ko, tvirtino, kad *Akzo Nobel NV* neteisingai patraukta atsakomybėn kaip solidari skolininkė, nes, nesant „lemiamos įtakos“ jos dukterinių bendrovių elgesiui rinkoje, ji su jomis nesudaro ekonominio vieneto ir todėl įmonės EB 81 straipsnio prasme. Tai, kad dabar apeliaciniame procese jos tiesiogiai ginčija ir pačios prezumpcijos taisyklės taikymą, yra tik dar vienas argumentas jų teiginiui dėl nesančios *Akzo Nobel NV* „lemiamos įtakos“ pagrįsti. Ši prezumpcijos taisyklė iš tikrųjų skirta tik praktiškai apipavidalinti ir taikyti „lemiamos įtakos“ kriterijų ir todėl glaudžiai su juo susijusi.

30. Tai visų pirma teisinga turint omenyje, kad apeliacinis skundas, remiantis EB 225 straipsniu, Teisingumo Teismo statuto 58 straipsnio 1 dalimi ir Teisingumo Teismo procedūros reglamento 112 straipsnio 1 dalies c punktu, negali apsiriboti vien Pirmosios instancijos teisme jau pateiktais pagrindais ir argumentais, jame turi būti ir išvados dėl tariamos Pirmosios instancijos teismo teisinės klaidos[16]. Kadangi skundžiamame sprendime Pirmosios instancijos teismas intensyviai nagrinėjo prezumpcijos taisyklę[17], apeliantės savo apeliaciniame skunde taip pat turėjo aptarti šią prezumpcijos taisyklę. O ankstesnėje instancijoje tai dar nebuvo būtina, nes Komisija ginčijamame sprendime, priešingai nei vėliau Pirmosios instancijos teismas skundžiamame sprendime, detaliai neaptarė prezumpcijos taisyklės.

31. Teisingumo Teismo procedūros reglamento 118 straipsnio prasmė ir tikslas šioje byloje taip pat nereikalauja kitokio teisinio vertinimo. Pagal nusistovėjusią teismo prak-

14 — 2002 m. rugsėjo 24 d. Sprendimas *Falck ir Acciaierie di Bolzano prieš Komisiją* (C-74/00 P ir C-75/00 P, Rink. p. I-7869, 178 punktas); 2007 m. sausio 18 d. Sprendimas *PKK ir KNK prieš Tarybą* (C-229/05 P, Rink. p. I-439, 64–66 punktai) ir 2008 m. gruodžio 11 d. Sprendimas *Komisija prieš Département du Loiret* (C-295/07 P, Rink. p. I-9363, 99 punktas); taip pat žr. mano 2006 m. spalio 26 d. Išvadą byloje *Alcon prieš VRDT* (C-412/05 P, Rink. p. I-3569, 17 ir 18 punktai).

15 — Šiuo klausimu žr. 14 išnašoje nurodytą teismo praktiką; panašiai teigiama Teisingumo Teismo procedūros reglamento 42 straipsnio 2 dalies klausimu priimtuose 1983 m. gegužės 19 d. Sprendime *Verros prieš Parlamentą* (306/81, Rink. p. 1755, 9 punktas); 2001 m. lapkričio 22 d. Sprendime *Nyderlandai prieš Tarybą* (C-301/97, Rink. p. I-8853, 166 ir 169 punktai) ir 2005 m. gruodžio 15 d. Sprendime *Italija prieš Komisiją* (C-66/02, Rink. p. I-10901, 85 ir 86 punktai).

16 — 2000 m. liepos 4. Sprendimas *Bergaderm ir Goupil prieš Komisiją* (C-352/98 P, Rink. p. I-5291, 34 ir 35 punktai); 2008 m. gruodžio 22 d. Sprendimas *British Aggregates prieš Komisiją* (C-487/06 P, Rink. p. I-10505, 121 punktas) ir 2009 m. balandžio 2 d. Sprendimas *Bouygues ir kt. prieš Komisiją* (C-431/07 P, Rink. p. I-2665, 86 punktas); taip pat žr. 2009 m. balandžio 2 d. Sprendimą *France Télécom prieš Komisiją* (C-202/07 P, Rink. p. I-2369, 69 punktas).

17 — Žr. skundžiamo sprendimo 60–62 punktus.

tiką šia norma siekiama užkirsti kelią tam, kad Teisingumo Teismas nagrinėtų platesnę bylą, nei buvo nagrinėjęs Pirmosios instancijos teismas; todėl apeliaciniame procese Teisingumo Teismo kompetencija apsiriboja pirmojoje instancijoje išnagrinėtų pagrindų teisiniu vertinimu[18]. Tačiau šiuo atveju Pirmosios instancijos teismas jau nuodugniai nagrinėjo prezumpcijos taisyklės sąlygas ir jos taikymą *Akzo Nobel NV* atžvilgiu[19].

32. Apeliančių teiginys, kad platus lemiamos įtakos referencinio objekto supratimas pažeidžia asmeninės atsakomybės principą, taip pat nėra nepriimtinas naujas pagrindas. Jau Pirmosios instancijos teisme apeliantės tvirtino, kad į lemiamą patronuojančios bendrovės įtaką reikia atsižvelgti tik tuomet, kai ji susijusi su tam tikra dukterinės bendrovės komercine politika[20]. Pirmosios instancijos teismas, šiuo klausimu vadovaudamasis plačiu referencinio objekto supratimu, skundžiamame sprendime atmetė šį teiginį. Dabar ginčydamos šio, jų manymu, pernelyg plataus aiškinimo pasekmes, apeliantės išdėsto savo nuomonę tik dėl atitinkamų Pirmosios instancijos teismo argumentų.

33. Todėl jų teiginiai yra priimtini nauji argumentai, susiję su pagrindu, kuris jau buvo nagrinėjamas pirmosios instancijos procese. Ir šiuo klausimu nekyla jokio pavojaus, kad Teisingumo Teismas galėtų viršyti savo įgaliojimus apeliaciniame procese, nes Pirmosios instancijos teismas jau nuodugniai nagrinėjo patronuojančios bendrovės lemiamos įtakos referencinio objekto klausimą[21].

34. Taigi apeliacinis skundas priimtinas visas.

B — *Apeliacinio skundo pagrįstumas*

35. Apeliantės mano, kad ginčijamas sprendimas nepagrįstai buvo skirtas ir *Akzo Nobel NV*, dėl ko ji, kaip grupės *Akzo Nobel* patronuojanti bendrovė, buvo neteisingai patraukta atsakomybėn už savo dukterinių bendrovių kartelinius pažeidimus. Remdamosi šiuo požiūriu, jos ginčija pirmosios instancijos sprendimą, pateikdamos vienintelį apeliacinio skundo pagrindą. Jos teigia, kad, laikydamas *Akzo Nobel NV* ir jos dukterines bendroves *viena įmone*, Pirmosios instancijos teismas neteisingai išaiškino ir taikė EB 81 straipsnyje arba Reglamento Nr. 1/2003 23 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą įmonės sąvoką.

18 — 1994 m. birželio 1 d. Sprendimas *Komisija prieš Brazzelli Lualdi ir kt.* (C-136/92 P, Rink. p. I-1981, 57–59 punktai); 2005 m. birželio 28 d. Sprendimas *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją* (C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ir C-213/02 P, Rink. p. I-5425, 165 punktas); 2006 m. rugsėjo 21 d. Sprendimas *JCB Service prieš Komisiją* (C-167/04 P, Rink. p. I-8935, 114 punktas); sprendimai *PKK ir KNK prieš Tarybą* (nurodytas 14 išnašoje, 61 ir 66 punktai) bei *France Télécom prieš Komisiją* (nurodytas 16 išnašoje, 60 punktas).

19 — Taip pat žr. skundžiamo sprendimo 60–62 punktus.

20 — Žr. skundžiamo sprendimo 63 punktą, kur šis teiginys netgi vadinamas „pagrindiniu (ieškovių) argumentu“.

21 — Žr. skundžiamo sprendimo 63–65 punktus.

1. Įvadinės pastabos

36. Pagrindinė kartelinio pažeidimo inkriminavimo problema yra ta, kad konkurencijos taisyklių ir konkurencijos tarnybų sprendimų adresatai nebūtinai sutampa[22].

37. Bendrijos konkurencijos teisės taisyklės skirtos įmonėms ir taikomos neatsižvelgiant į jų organizacines ir teisines formas[23], o konkurencijos tarnybų sprendimai, kuriais skiriamos baudos už konkurencijos taisyklių pažeidimus, gali būti skirti tik asmenims, ypač todėl, kad tokie sprendimai turi būti įvykdyti[24]. Todėl kiekvienu atveju, kai konkurencijos tarnyba baudžia už kartelinį pažeidimą, kyla klausimas, kuriam konkrečiam asmeniui priskirti tokį pažeidimą[25].

38. Renkantis inkriminavimo kriterijus būtina atsižvelgti tiek į paskirtų priemonių baudžiamąją prigimtį, tiek į jų prasmę ir tikslą.

39. Priemonių, kurias Konkurencijos tarnybos skiria bausdamos už kartelinius pažeidimus, ypač piniginių baudų, *baudžiamasis pobūdis* rodo, kad kalbama apie baudžiamajai teisei bent jau artimą sritį. Todėl priskiriant kartelius reikšmingas *asmeninės atsakomybės principas*[26], esantis teisinės valstybės ir kaltės principų[27] dalimi. Asmeninė

22 — Šiuo klausimu ir dėl tolesnių samprotavimų taip pat žr. mano 2007 m. liepos 3 d. Išvadą byloje *ETI ir kt.* (C-280/06, Rink. p. I-10893, 68–72 punktai).

23 — Sprendimas *ETI ir kt.* (nurodytas 2 išnašoje, 38 ir 43 punktai).

24 — Remiantis EB 256 straipsnio 1 dalimi, Komisijos sprendimai, kuriais skiriama bauda, vykdomi privaloma tvarka. Vokiškoje Sutarties versijoje nėra jokios aiškinamosios nuorodos, tačiau iš daugelio kitų kalbinių versijų galima daryti išvadą, kad kalbama apie tokių sprendimų vykdymą, kurie skirti fiziniams arba juridiniams asmenims; žr., pavyzdžiui, versijas prancūzų („personnes“), italų („persone“), anglų („persons“), portugalų („pessoas“) ir ispanų („personas“) bei ypač aiškiai – olandų („natuurlijke of rechtspersonen“) kalbomis.

25 — Ypač aiškūs šiuo klausimu 1991 m. gruodžio 17 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *Enichem Anic prieš Komisiją* (T-6/89, Rink. p. II-1623, 236 punktas) ir 1999 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Limburgse Vinyl Maatschappij ir kt. prieš Komisiją* („PVC II“, nuo T-305/94 iki T-307/94, T-313/94 iki T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ir T-335/94, Rink. p. II-931, 978 punktas); panašiai teigiama 2004 m. sausio 7 d. Sprendime *Aalborg Portland ir kt. prieš Komisiją* (C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ir C-219/00 P, Rink. p. I-123, 60 punktas).

26 — 1999 m. liepos 8 d. Sprendimas *Komisija prieš Anic Partecipazioni* (C-49/92 P, Rink. p. I-4125, 78 ir 145 punktai) ir sprendimas *ETI ir kt.* (nurodytas 2 išnašoje, 39 punktas). Nacionalinėse valstybių narių teisės sistemose asmeninės atsakomybės principas paprastai taip pat yra kartelinių pažeidimų inkriminavimo pagrindas.

27 — Šiuo klausimu taip pat žr. 2003 m. vasario 11 d. generalinio advokato D. Ruiz-Jarabo Colomer išvadą byloje *Aalborg Portland prieš Komisiją* (nurodyta 25 išnašoje, visų pirma 63–65 punktai). Kaltės principas, pavyzdžiui, išreikštas ir Reglamento Nr. 1/2003 23 straipsnio 2 dalyje, pagal kurią baudos skiriamos už *tyčinius* arba *neatsargius* veiksmus.

atsakomybė reiškia, kad kartelinis pažeidimas paprastai priskiriamas tam fiziniam ar juridiniam asmeniui, kuris valdo kartelyje dalyvavusią įmonę[28]; kitaip tariant, atsako įmonės valdytojas.

40. Paskirtų priemonių *prasmės ir tikslo* klausimu reikia turėti omenyje, kad šios priemonės tarnauja veiksmingam konkurencijos taisyklių įgyvendinimui siekiant, kad konkurencija nebūtų iškraipyta (EB 3 straipsnio 1 dalies g punktas); todėl jos skirtos atgrasyti ūkio subjektus nuo dalyvavimo karteliuose[29].

41. Šiuo asmeninės atsakomybės kriterijumi paprastai kartu prisidedama užtikrinant veiksmingą konkurencijos taisyklių taikymą, nes įmonės valdytojas turi esminę įtaką jos elgesiui rinkoje; dėl paskirtų sankcijų jis turi šį elgesį pakeisti tam, kad įmonė ateityje elgtųsi pagal konkurencijos teisės reikalavimus. Be to, sankcijos turi bendrąjį atgrasomąjį poveikį, nes sulaiko kitus ūkio subjektus nuo dalyvavimo karteliuose.

42. Atsižvelgiant į vis sudėtingėjančią ūkio subjektų organizacinę struktūrą, visai įmanoma, kad tam tikrą įmonę sudaro daugiau kaip viena bendrovė ir kad už kartelinį pažeidimą atsakingas fizinis ar juridinis asmuo nėra arba yra ne vien tas, kuris pasirodo dalyvavęs kartelyje. Tačiau taikant konkurencijos taisykles formalus skirtumas tarp dviejų susitariančių įmonių dėl to, kad jos yra skirtingi juridiniai asmenys, nėra lemiamas veiksnys; svarbiausia tai, ar jos vieningai veikia rinkoje[30].

43. Pavyzdžiui, jeigu grupės struktūroje patronuojanti bendrovė daro lemiamą įtaką savo dukterinėms bendrovėms, kelios kurių – kartu su trečiosiomis įmonėmis – dalyvavo kartelyje, asmeninės atsakomybės principą ir veiksmingo konkurencijos taisyklių įgyvendinimo tikslą atitinka tai, kad nubaudimo už kartelį tikslais visos grupės įmonės, dalyvavusios kartelyje, kartu su patronuojančia bendrove būtų solidariai patrauktos atsakomybėn. Tik taip galima užtikrinti, kad nustatant skirtinos baudos dydį bus tinkamai atsižvelgta

28 — Šiuo klausimu žr. 2000 m. lapkričio 16 d. Sprendimus *KNP BT prieš Komisiją* (C-248/98 P, Rink. p. I-9641, 71 punktas); *Cascades prieš Komisiją* (C-279/98 P, Rink. p. I-9693, 78 punktas); *Stora Kopparbergs Bergslags prieš Komisiją* („Stora“, C-286/98 P, Rink. p. I-9925, 37 punktas) ir *SCA Holding prieš Komisiją* (C-297/98 P, Rink. p. I-10101, 27 punktas); taip pat žr. 1998 m. gegužės 14 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimą *SCA Holding prieš Komisiją* (T-327/94, Rink. p. II-1373, 63 punktas).

29 — Šiuo klausimu žr. dar 1970 m. liepos 15 d. priimtą sprendimą *ACF Chemiefarma prieš Komisiją* (41/69, Rink. p. 661, 173 punktas), pagal kurį sankcijomis už kartelinius pažeidimus „lygiai taip pat (siekiama) nubausti už neleistinus veiksmus, kaip ir užkirsti kelią jų pakartotinumui“; taip pat žr. 2007 m. birželio 7 d. Sprendimus *Britannia Alloys & Chemicals prieš Komisiją* (C-76/06 P, Rink. p. I-4405, 22 punktas) ir *ETI ir kt.* (nurodytas 2 išnašoje, 40 ir 41 punktai). Be to, dėl ateities pažeidimų prevencijos atgrasymu žr. 2006 m. birželio 29 d. Sprendimus *Showa Denko prieš Komisiją* (C-289/04 P, Rink. p. I-5859, 61 punktas) ir *SGL Carbon prieš Komisiją* (C-308/04 P, Rink. p. I-5977, 37 punktas).

30 — Šiuo klausimu žr. 2006 m. gruodžio 14 d. Sprendimą *Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio* (C-217/05, Rink. p. I-11987, 41 punktas).

į realią visos įmonės ekonominę galią ir kad sėkmingam baudos vykdymui nebus trukdoma galimais turto objektų perkėlimais tarp patronuojančios ir jos dukterinių bendrovių.

44. Panašiai nusistovėjusioje praktikoje sprendžia ir Teisingumo Teismas, kad patronuojančiai bendrovei gali būti priskirtas jos dukterinės bendrovės elgesys, ir būtent tuomet, kai dukterinė bendrovė, nepaisant savarankiško teisinio subjektiškumo, savo elgesį rinkoje nustato ne autonomiškai, o iš esmės vykdydama patronuojančios bendrovės nurodymus[31].

45. Nagrinėjamoje byloje didžiausią susidomėjimą kelią būtent ši problematika. Reikia išsiaiškinti, ar *Akzo Nobel NV*, kaip patronuojanti bendrovė, buvo teisingai patraukta atsakomybėn už savo dukterinių bendrovių kartelinius pažeidimus[32]. Viena vertus, apeliantės teigia, kad Pirmosios instancijos teismas vadovavosi neteisingais įrodymų pateikimo reikalavimais, kiek tai susiję su lemiama *Akzo Nobel NV* įtaka jos dukterinėms bendrovėms (pirma apeliacinio skundo pagrindo dalis). Antra vertus, jų nuomone, Pirmosios instancijos teismas suklydo nustatydamas šios įtakos referencinį objektą, darydamas prielaidą, kad tam reikia atsižvelgti į visus organizacinius, ekonominius ir teisinius ryšius tarp įmonių, nors būtų buvę teisinga vadovautis vien komercine politika siaurąja prasme (antra apeliacinio skundo pagrindo dalis).

2. Dėl įrodymams, kad patronuojanti bendrovė turi lemiamą įtaką savo dukterinėms bendrovėms, keliamų reikalavimų (pirmasis apeliacinio skundo pagrindas)

46. Pirma apeliacinio skundo pagrindo dalis skirta reikalavimams, keliamiems lemiamai patronuojančios bendrovės įtakai savo dukterinėms bendrovėms įrodyti. Apeliantės kaltina Pirmosios instancijos teismą skundžiamo sprendimo 60–62 punktuose neatsižvelgus į iš ligšiolinės teismų praktikos kylančius įrodymams keliamus reikalavimus.

47. Pirmiausia pažymėtina, kad šios bylos šalys sutaria, jog klausimą dėl dukterinės bendrovės kartelinio pažeidimo inkrimina-

31 — Šiuo klausimu žr. principinius 1972 m. liepos 14 d. Sprendimus *Imperial Chemical Industries prieš Komisiją* („ICI“, 48/69, Rink. p. 619, 132–135 punktai) ir *Geigy prieš Komisiją* („Geigy“, 52/69, Rink. p. 787, 44 punktas) bei 1973 m. vasario 21 d. Sprendimą *Europemballage ir Continental Can prieš Komisiją* („Continental Can“, 6/72, Rink. p. 215, 15 punktas); panašiai teigiama 2000 m. lapkričio 16 d. Sprendime *Metsä-Serla ir kt. prieš Komisiją* (C-294/98 P, Rink. p. I-10065, 27 punktas); 2003 m. spalio 2 d. Sprendime *Aristrain prieš Komisiją* (C-196/99 P, Rink. p. I-11005, 96 punktas); 2005 m. birželio 28 d. Sprendime *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją* (nurodytas 18 išnašoje, 117 punktas) ir sprendime *ETI ir kt.* (nurodytas 2 išnašoje, 39 punktas kartu su 49 punktu).

32 — Gimininga kartelinio pažeidimo inkriminavimo kartelio dalyvių teisių perėmėjams rinkoje problema (šiuo klausimu žr., pavyzdžiui, sprendimą *ETI ir kt.*, nurodytas 2 išnašoje) nėra šios bylos dalykas ir todėl čia neaptariama. Šioje byloje taip pat nekeliamas klausimas, ar ir kokiomis sąlygomis teisių perėmėjas rinkoje turi atsakyti už iš dar jo pirmtakui skirtų piniginių baudų kylančias prievoles.

vimo jos patronuojančiai bendrovei galima kelti esant dviem kumuliacinėms sąlygoms: pirma, patronuojanti bendrovė privalo turėti galimybę daryti lemiamą įtaką savo dukterinei bendrovei, ir, antra, ji turi faktiškai daryti tokią įtaką[33].

48. Kad patronuojanti bendrovė *turėtų galimybę* daryti lemiamą įtaką savo dukterinei bendrovei, reikia daugiau nei vien ekonominės dukterinės bendrovės priklausomybės nuo patronuojančios bendrovės[34]. Tačiau šiuo atveju nereikia giliau nagrinėti, kokio pobūdžio ryšio tarp dviejų bendrovių reikalaujama šiuo tikslu[35]. Nėra jokių abejonių, kad patronuojanti bendrovė gali daryti lemiamą įtaką dukterinei bendrovei tuomet, kai ji, kaip *Akzo Nobel NV*, kontroliuoja pastarąją 100 %[36], ar tai būtų tiesioginis dalyvavimas, ar per kapitalo dalis kitose bendrovėse.

49. Tačiau visiškai nesutariama, kokius reikalavimus reikia kelti *faktinio lemiamos* patronuojančios bendrovės *įtakos darymo* savo dukterinei bendrovei įrodymui. Priešingai nei Komisija, apeliantės mano, kad klausimą dėl atsakomybės pagal konkurencijos teisę pripažinimo bent jau nagrinėjamoje byloje galima kelti tik tuomet, kai greta 100 % kapitalo valdymo yra konkrečių požymių, kad patronuojanti bendrovė iš tiesų darė įtaką savo dukterinei bendrovei. Supaprastintai būtų galima pasakyti, kad, apeliančių nuomone, lemiamai įtakai įrodyti keliamos sąlygos tenkinamos esant formulei „100 % plius X“.

50. Šis apeliančių požiūris manęs neįtikina. Kaip parodysiu toliau, ligšiolinė Teisingumo Teismo praktika jo nepagrindžia. Pagal šią praktiką egzistuoja *nuginčijama prezumpcija*, kad patronuojanti bendrovė, 100 % valdanti savo dukterinę bendrovę, iš tikrųjų daro jai savo lemiamą įtaką (žr. toliau a skirsnį). Be to, mano nuomone, nėra priežasčių nukrypti nuo šios prezumpcijos taisyklės ir, kaip reikalauja apeliantės, sugriežtinti įrodymams keliamus reikalavimus taip, kad jie atitiktų formulę „100 % plius X“ (žr. toliau b skirsnį).

33 — Šiuo klausimu žr. sprendimą *ICI* (nurodytas 31 išnašoje, 137 punktas) ir 1983 m. spalio 25 d. Sprendimą *AEG-Telefunken prieš Komisiją* („AEG“, 107/82, Rink. p. 3151, 50 punkto pirmasis sakinys).

34 — Šiuo klausimu žr. 1979 m. liepos 12 d. Sprendimą *BMW Belgium ir kt. prieš Komisiją* (32/78 ir 36/78 iki 82/78, Rink. p. 2435, 24 punkto antrasis sakinys).

35 — Iš teismų praktikos išplaukia, kad lemiama įtaka ar kontrolė konkurencijos teisės prasme gali būti preziumuojama turint net mažesnę kaip 100 % kapitalo dalį (žr., pavyzdžiui, sprendimą *ICI*, nurodytas 31 išnašoje, 136 ir 137 punktai).

36 — Šiuo metu didesni reikalavimai keliami tik viešųjų pirkimų srityje (2005 m. spalio 13 d. Sprendimas *Parking Brixen*, C-458/03, Rink. p. I-8585, 64 ir paskesni punktai) ir būtent, kai reikia nuspręsti, ar konstatuotinas vadinamasis *in-house* sandoris. Kaip esu pažymėjusi savo 2005 m. kovo 1 d. Išvadoje byloje *Parking Brixen* (visų pirma žr. 75 ir 76 punktus), mano nuomone, šis požiūris neteisingas. Nepaisant to, teismo praktikos *in-house* sandorių klausimu, kaip matyti iš sprendimo *Parking Brixen*, ir taip negalima perkelti tokiai bylai, kokia nagrinėjama. Ši praktika skirta ypatingam kontrolės tipui, kuris viršija „normalios“ kontrolės apimtį įmonių ir konkurencijos teisės prasme: perkančioji organizacija turi kontroliuoti sutartį sudarantį subjektą kaip „savo padalinį“.

a) Nuginčijama lemiamos įtakos prezumpcija, patronuojančiai bendrovei valdant 100 % dukterinės bendrovės kapitalo

51. Remiantis Teisingumo Teismo praktika, *preziumuojama*, kad patronuojanti bendrovė iš tikrųjų daro lemiamą įtaką savo 100 % dukterinei bendrovei.

52. Jau iš sprendimo *AEG* išplaukia, kad priskiriant antikonkurencinį elgesį grupės viduje nėra būtina tikrinti, ar patronuojanti bendrovė pasinaudojo turima galimybe daryti lemiamą įtaką savo 100 % dukterinių bendrovių realizavimo ir kainų politikai; Teisingumo Teismo teigimu, 100 % dukterinė bendrovė „neišvengiamai vykdo tų pačių įstatuose numatytų organų apibrėžiamą politiką“ kaip ir patronuojanti bendrovė[37].

53. Ši teismo praktika buvo patvirtinta sprendime *Stora*. Pagal jį vien tai, kad patronuojanti bendrovė valdo 100 % dukterinės bendrovės kapitalo, leidžia daryti prielaidą, kad patronuojanti bendrovė iš tikrųjų daro lemiamą įtaką dukterinės bendrovės elgesiui[38].

54. Tai, kad ši prielaida yra *nuginčijama prezumpcija*, tai pat matyti iš sprendimo *Stora*: Teisingumo Teismo nuomone, toje byloje lemiamos įtakos prezumpciją pakankamais įrodymais privalėjo paneigti patronuojanti bendrovė (kaip apeliantė)[39].

55. Vis dėlto apeliantės, darydamos nuorodą į sprendimo *Stora* 28 ir 29 punktus, bando parodyti, kad tame sprendime Teisingumo Teismas apribojo prezumpcijos taisyklės galiojimą ir sugriežtino elgesio inkriminavimo dukterinei ir patronuojančiai bendrovei sąlygas. Atitinkamoje aptariamo sprendimo ištraukoje sakoma:

„28 Taigi, priešingai nei teigia apeliantė, Pirmosios instancijos teismas nedarė prielaidos, kad patronuojančios bendrovės atsakomybė išplaukia vien iš 100 % kapitalo valdymo aplinkybės. Jis rėmėsi ir tuo, kad apeliantė neginčijo turėjusi galimybę daryti lemiamą įtaką savo dukterinių bendrovių komercinei politikai, nepateikdama įrodymų savo teiginiams dėl jų savarankiškumo pagrįsti.

37 — Sprendimas *AEG* (nurodytas 33 išnašoje, 50 punktas).

38 — Sprendimas *Stora* (nurodytas 28 išnašoje, 29 punkto antrasis sakinys).

39 — Sprendimas *Stora* (nurodytas 28 išnašoje, 28 ir 29 punktų paskutiniai sakiniai).

29 Tvirtinimas, kad taip Pirmosios instancijos teismas nustatė apeliantei pareigą įrodyti savo dukterinių bendrovių nepriklausomybę, taip pat neteisingas. Kaip pažymėjo Komisija, dėl 100 % kapitalo valdymo Pirmosios instancijos teismas turėjo teisę daryti prielaidą, kad patronuojanti bendrovė iš tikrųjų darė lemiamą įtaką savo dukterinės bendrovės elgesiui, visų pirma <…> konstatavęs, kad administracinėje procedūroje apeliantė „*Stora* grupės įmonių atžvilgiu veikė kaip vienintelis Komisijos kontaktinis asmuo atitinkamo pažeidimo klausimais“. Šiomis aplinkybėmis šią prielaidą pakankamais įrodymais turėjo paneigti apeliantė.“

56. Priešingai nei mano apeliantės, iš šios sprendimo *Stora* ištraukos tikrai negalima daryti išvados, kad Teisingumo Teismas nukrypo nuo savo ankstesnės praktikos ir sugriežtino reikalavimus dėl atsakomybės už kartelinius pažeidimus skyrimo tarp patronuojančių ir dukterinių bendrovių.

57. Teisinga, kad, tikrindamas Pirmosios instancijos teismo konstatavimus, Teisingumo Teismas iš tikrųjų pažymėjo, jog Pirmosios instancijos teismas „nedarė prielaidos, kad patronuojančios bendrovės atsakomybė išplaukia vien iš 100 % kapitalo valdymo aplinkybės“[40]. Tačiau iš to negalima daryti išvados, kad, siekdama priskirti dukterinės bendrovės kartelinį pažeidimą patronuojančiai bendrovei, *konkurencijos tarnyba* savo iniciatyva privalo pateikti argumentus dėl konkrečios patronuojančios bendrovės įtakos savo 100 % dukterinei bendrovei. Šia formuluote sprendime *Stora* tik išaiškinama, kad, kilus ginčui, *patronuojanti bendrovė*, pateikdama priešingų įrodymų, turi galimybę ginčyti lemiamos įtakos buvimą ir taip paneigti esant 100 % kapitalo valdymui daromą įtakos prezumpciją.

58. Tai ypač paaiškėja skaitant tolesnius Teisingumo Teismo samprotavimus sprendime *Stora*. Ten teigiama, kad „dėl 100 % kapitalo valdymo Pirmosios instancijos teismas turėjo teisę daryti prielaidą, kad patronuojanti bendrovė iš tikrųjų darė lemiamą įtaką savo dukterinės bendrovės elgesiui“ ir kad „šią prielaidą pakankamais įrodymais turėjo paneigti“[41] apeliantė, t. y. patronuojanti bendrovė.

59. Aplinkybė, kad byloje *Stora* šios grupės patronuojanti bendrovė buvo vienintelis Komisijos kontaktinis asmuo, negali būti klaidingai suprantama kaip prezumpcijos taisyklės apribojimas. Teisinga, kad Teisingumo Teismas, kaip ir prieš tai Pirmosios instancijos teismas, pabrėžia šią aplinkybę

40 — Sprendimas *Stora* (nurodytas 28 išnašoje, 28 punktas).

41 — Sprendimas *Stora* (nurodytas 28 išnašoje, 29 punktas).

savo sprendime[42]. Tačiau pavartojus įvadinius žodžius „visų pirma“ patikslinama, kad tai, jog *Stora* grupei administracinėje procedūroje atstovavo vien jos patronuojanti bendrovė, vertinama tik kaip papildomas požymis, kuris ne apriboja ir šiaip jau egzistuojančią lemiamos įtakos prezumpciją, o kaip tik ją gali sustiprinti[43].

60. Taigi sprendime *Stora* Teisingumo Teismas prezumpcijos taisyklės taikymui tikrai nekelia papildomos sąlygos greta 100 % kapitalo valdymo. Tai parodo ir palyginimas su generalinio advokato J. Mischo išvada šioje byloje, kurio nuomone, elgesiui inkriminuoti patronuojančiai bendrovei nepakanka 100 % kapitalo valdymo ir kuris reikalavo „papildomų įrodymų“[44]. Prie jo argumentavimo Teisingumo Teismas sprendime *Stora* kaip tik ir neprisijungė.

61. Taigi skundžiamame sprendime pasirėmęs nuginčijama prezumpcija, pagal kurią patronuojanti bendrovė, turinti 100 % savo dukterinės bendrovės kapitalo, daro lemiamą įtaką jos elgesiui[45], Pirmosios instancijos teismas laikėsi ligšiolinės Teisingumo Teismo praktikos. Todėl priešingi apeliančių teiginiai nepagrįsti.

b) Priežasčių sugriežtinti reikalavimus atsakomybei pagal konkurencijos teisę skirti patronuojančioms ir dukterinėms bendrovėms nebuvimas

62. Reikia dar patikrinti, ar Teisingumo Teismas turėtų pasinaudoti šia byla, kad, kaip siūlo apeliantės, sugriežtintų įrodymams keliamus reikalavimus ir taikytų formulę „100 % plius X“. Ši diskusija tapo, be kita ko, reikalinga atsižvelgiant į naujesnę Pirmosios instancijos teismo praktiką; šiuo atžvilgiu visų pirma paminėtini sprendimai *DaimlerChrysler*[46] ir *Bolloré*[47], kuriais pasirėmė apeliantės savo tezei pagrįsti.

63. Užbėgdama už akių, norėčiau pažymėti, kad, priešingai nei teigė apeliantės, Pirmosios

42 — Sprendimas *Stora* (nurodytas 28 išnašoje, 29 punktas).

43 — Panašiai teigiama ir 2002 m. vasario 28 d. Pirmosios instancijos teismo sprendime *Stora Kopparbergs Bergslags prieš Komisiją* (T-354/94, Rink. p. II-843, 68 punkto paskutinis sakinys).

44 — 2000 m. gegužės 18 d. generalinio advokato J. Mischo išvada byloje *Stora* (nurodyta 28 išnašoje, 40 punkto paskutinis sakinys ir 48 punktas).

45 — Skundžiamo sprendimo 60–62 punktai.

46 — 2005 m. rugsėjo 15 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *DaimlerChrysler prieš Komisiją* („DaimlerChrysler“, T-325/01, Rink. p. II-3319, 219 punktas); šis sprendimas įsiteisėjęs.

47 — 2007 m. balandžio 26 d. Pirmosios instancijos teismo sprendimas *Bolloré prieš Komisiją* („Bolloré“, T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02 ir T-126/02, T-128/02 ir T-129/02, T-132/02 ir T-136/02, Rink. p. II-947, 132 punktas). Dėl šio sprendimo šiuo metu Teisingumo Teisme nagrinėjami trys apeliaciniai skundai, tačiau jų dalykas nėra kartelinių pažeidimų inkriminavimo dukterinėms ir patronuojančioms bendrovėms kriterijai; savo 2009 m. balandžio 2 d. Išvadoje sujungtose bylose *Papierfabrik August Koehler ir kt. prieš Komisiją* (C-322/07 P, C-327/07 P ir C-338/07 P, dar nagrinėjama Teisme) generalinis advokatas Y. Bot siūlo Teisingumo Teismui iš dalies panaikinti sprendimą *Bolloré*.

instancijos teismo sprendimai *DaimlerChrysler* ir *Bolloré* tikrai neišreiškia tos pačios idėjos.

64. Kalbant pirmiausia apie sprendimą *DaimlerChrysler*, pasakytina, jog, bent jau iš pirmo žvilgsnio, atrodo, kad Pirmosios instancijos teismas iš tiesų mano, jog 100 % dukterinės bendrovės kapitalo priklausymas patronuojančiai bendrovei nėra pakankamas, ir reikalauja papildomų elementų lemiamai įtakai įrodyti. Jis pažymi, kad „tik 100 % kapitalo turėjimas neleidžia nustatyti kontroliuojančiosios bendrovės atsakomybės <…>“[48]. Tačiau iš karto po šios frazės Pirmosios instancijos teismas patikslina: „Kai kontroliuojančioji bendrovė kontroliuoja visą dukterinės įmonės kapitalą, Komisija gali teisėtai daryti prielaidą, kad kontroliuojančioji bendrovė turi lemiamą įtaką savo dukterinės įmonės veiklai <…>“[49]. Be to, Pirmosios instancijos teismas pabrėžia, kad nagrinėjamu atveju būtent patronuojanti bendrovė turi paneigti prezumpciją pakankamais įrodymais[50].

65. Aplinkybė, kad patronuojanti bendrovė buvo vienintelė visų grupės bendrovių atstovė administracinėje procedūroje, kaip leidžia suprasti įvadinis žodis „ypač“, laikoma tik papildomu požymiu, kuris ne apriboja ir šiaip jau egzistuojančią lemiamos įtakos darymo prezumpciją, o kaip tik ją sustiprina[51].

66. Šitaip, priešingai nei atrodo iš pirmo žvilgsnio, sprendime *DaimlerChrysler* Pirmosios instancijos teismas nenukrypsta nuo sprendimuose *AEG* ir *Stora* Teisingumo Teismo suformuluotos praktikos. Atvirkščiai, sprendime *DaimlerChrysler*, kaip, beje, ir kai kuriuose kituose savo sprendimuose[52], Pirmosios instancijos teismas griežtai vadovaujasi sprendimais *AEG* ir *Stora* bei taiko vien Teisingumo Teismo pripažintą nuginčijamą lemiamos įtakos prezumpciją. Jis niekaip nesugriežtina įrodymams keliamų reikalavimų, kaip antai pagal formulę „100 % plius X“.

67. Sprendime *Bolloré* savo ruožtu yra kitaip. Jame Pirmosios instancijos teismas pažymi: „<…> nors įrodymai, susiję su tuo, kad 100 % dukterinės bendrovės akcijų priklauso jos patronuojančiai bendrovei, įtikinamai patvirtina, jog patronuojanti bendrovė gali daryti lemiamą įtaką dukterinės bendrovės elgesiui

48 — Sprendimas *DaimlerChrysler* (nurodytas 46 išnašoje, 219 punktas).

49 — Sprendimas *DaimlerChrysler* (nurodytas 46 išnašoje, 219 punktas).

50 — Sprendimas *DaimlerChrysler* (nurodytas 46 išnašoje, 220 punktas).

51 — Sprendimas *DaimlerChrysler* (nurodytas 46 išnašoje, 219 punkto paskutiniojo sakinio paskutinė dalis).

52 — 1993 m. balandžio 1 d. Sprendimas *BPB Industries und British Gypsum prieš Komisiją* (T-65/89, Rink. p. II-389, 149 punktas); 1999 m. balandžio 20 d. Sprendimas *Limburgse Vinyl Maatschappij ir kt. prieš Komisiją* (T-305/94 iki T-307/94, T-313/94 iki T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ir T-335/94, Rink. p. II-931, 961, 984 ir 985 punktai); 2003 m. rugsėjo 30 d. Sprendimas *Michelin prieš Komisiją* (T-203/01, Rink. p. II-4071, 290 punktas); 2006 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Akzo Nobel prieš Komisiją* (T-330/01, Rink. p. II-3389, 81–83 punktas); 2006 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Avebe prieš Komisiją* (T-314/01, Rink. p. II-3085, 136 punktas) ir 2006 m. rugsėjo 27 d. Sprendimas *Jungbunzlauer prieš Komisiją* (T-43/02, Rink. p. II-3435, 125 punktas).

rinkoje, to savaime nepakanka priskirti patronuojančiai bendrovei atsakomybę už dukterinės bendrovės elgesį. <…> Reikia įrodyti ne tik turimą akcijų dalį, bet ir pateikti papildomų įrodymų“[53].

68. Šiais teiginiais sprendime *Bolloré* Pirmosios instancijos teismas išėjo už sprendimuose *AEG* ir *Stora* Teisingumo Teismo nubrėžtų ribų[54]. Pirmosios instancijos teismas veikiau orientuojasi į Teisingumo Teismo šiuo klausimu nepatvirtintą generalinio advokato J. Mischo išvadą byloje *Stora*, kurią jis ir tiesiogiai cituoja. Galiausiai būtent iš šios išvados paimtas „papildomų įrodymų“ reikalavimas greta kapitalo dalių[55]. Pirmosios instancijos teismas toliau nagrinėdamas sprendime *Bolloré* tikrina įvairias faktines aplinkybes, nustatydamas, ar jose yra požymių, įrodančių arba paneigiančių *Bolloré* lemiamą įtaką savo dukterinėms bendrovėms, ir daro tai remdamasis tiek Komisijos konstatavimais administracinėje procedūroje, tiek šalių argumentais teismo procese[56]. Taip sprendime *Bolloré* Pirmosios instancijos teismas padidino reikalavimus lemiamai patronuojančios bendrovės įtakai savo dukterinei bendrovei įrodyti pagal taisyklę „100 % plius X“.

69. Nemanyčiau, kad Teisingumo Teismas turėtų perimti Pirmosios instancijos teismo teisinę nuomonę, kaip ji išreikšta sprendime *Bolloré*. Jeigu tame sprendime Pirmosios instancijos teismas norėjo tik pratęsti ligtolinę teismų praktiką, jis neteisingai suprato sprendimuose *AEG* ir *Stora* Teisingumo Teismo apibrėžtas ribas[57] bei nubraukė skirtumą tarp kontrolės buvimo ir faktinio jos vykdymo[58]. Tačiau jeigu Pirmosios instancijos teismas sąmoningai norėjo peržengti ankstesnės teismų praktikos ribas, jis to nepagrindė.

70. Be to, nematau įtikinamų priežasčių sugriežtinti reikalavimus įrodymams, taikant formulę „100 % plius X“.

71. Veiksmingai įgyvendinti konkurencijos teisę reikia aiškių taisyklių. Prezumpcijos taisyklė, kokia pripažinta Teisingumo Teismo sprendimuose *AEG* ir *Stora*, kuri Komisijai, kaip konkurencijos tarnybai, leidžia priskirti patronuojančiai bendrovei atsakomybę už jos 100 % dukterinių bendrovių kartelinius pažeidimus, sukuria teisinį saugumą ir lengvai taikoma praktikoje.

72. Apskritai prezumpcijos taisyklės tikrai nėra svetimos konkurencijos teisei[59]. Tai, kad įrodinėjimo pareigą turinčiai tarnybai arba

53 — Sprendimas *Bolloré* (nurodytas 47 išnašoje, 132 punktas).
54 — Šiuo klausimu žr. šios išvados 51–60 punktus.
55 — Generalinio advokato J. Mischo išvada byloje *Stora* (nurodyta 28 išnašoje, 48 punktas).
56 — Sprendimas *Bolloré* (nurodytas 47 išnašoje, 133–150 punktai).
57 — Šiuo klausimu žr. šios išvados 51–60 punktus.
58 — Šiuo klausimu žr. šios išvados 47 punktą.
59 — Žr., pavyzdžiui, sprendimą *Komisija prieš Anic Partecipazioni* (nurodytas 26 išnašoje, 121 ir 126 punktai); 1999 m. liepos 8 d. Sprendimą *Hüls prieš Komisiją* (C-199/92 P, Rink. p. I-4287, 162 ir 167 punktai) ir sprendimą *Aalborg Portland ir kt. prieš Komisiją* (nurodytas 25 išnašoje, 81 punktas).

privačiai šaliai reikia suteikti galimybę, remiantis patirtimi, daryti tam tikras išvadas iš tipinės įvykių eigos, veikiau glaudžiai susiję su įrodinėjimo taisyklių ypatumais konkurencijos taisyklų pažeidimų atvejais[60].

73. Jeigu įmonių grupėje patronuojanti bendrovė valdo 100 % dukterinės bendrovės kapitalo, tuomet patronuojanti bendrovė, kaip minėta[61], gali daryti lemiamą įtaką savo dukterinei bendrovei. Tokiu atveju ji disponuoja vienasmene teise skirti dukterinės bendrovės vadovaujančių organų narius, ir neretai tam tikri asmenys dirba abiejose bendrovėse. Be to, 100 % kapitalo valdymas reiškia, kad nei dukterinei bendrovei priimant strateginius sprendimus, nei einamuosiuose reikaluose kitų dalininkų interesai nevaidina jokio vaidmens. Taigi patronuojančios bendrovės ir jos 100 % dukterinės bendrovės interesai visiškai sutampa. Šiomis aplinkybėmis peršasi išvada, kad dukterinės bendrovės elgesys rinkoje yra ne autonomiškas, o derindamas su patronuojančios bendrovės pageidavimais[62].

74. Pasinaudojimas prezumpcijos taisykle, kaip antai aptartąja šioje išvadoje, nelemia su nekaltumo prezumpcija[63] nesuderinamo įrodinėjimo naštos perkėlimo. Taip veikiau nustatomas tik *įrodinėjimo lygis*[64], kuris turi būti pasiektas paskirstant atsakomybę pagal konkurencijos teisę patronuojančiai ir dukterinei bendrovei. Kadangi tai, kad patronuojanti bendrovė valdo 100 % savo dukterinės bendrovės kapitalo, *prima facie* leidžia daryti išvadą, jog lemiama įtaka iš tikrųjų daroma, patronuojanti bendrovė turi paneigti kaip tik šią išvadą pateikdama įtikinamų priešingų įrodymų; kitokiu atveju ši išvada atitinka įrodinėjimo naštai keliamus reikalavimus[65]. Kitaip tariant, dar iki sprendžiant objektyvios įrodinėjimo naštos klausimą savotiškai pasikeičiama faktų išdėstymo pareigomis[66].

60 — Šiuo klausimu žr. mano 2009 m. vasario 19 d. Išvadą byloje *T-Mobile Netherlands ir kt.* (C-8/08, nagrinėjama Teisme, 89 punktas).

61 — Žr. šios išvados 48 punktą.

62 — Panašiai teigiama dar 1974 m. sausio 22 d. generalinio advokato J. P. Warner išvadoje byloje *Commercial Solvents prieš Komisiją* (6/73 ir 7/73, Rink. p. 223, p. 266).

63 — Nekaltumo prezumpcijos klausimu žr. 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje pasirašytos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 6 straipsnio 2 dalį ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (pirmą kartą paskelbta Nicoje 2000 m. gruodžio 7 d., OL C 364, 2000, p. 1; antrą kartą paskelbta Strasbūre 2007 m. gruodžio 12 d. OL, C 303, 2007, p. 1) 48 straipsnio 1 dalį, kurios, nors šiuo metu ir neturi su pirmine teise palyginamo teisinio poveikio Bendrijoje, gali būti panaudotos kaip teisės pažinimo šaltinis.

64 — *Įrodinėjimo lygis* parodo, kokiomis sąlygomis tam tikras faktas laikytinas įrodytu. Jį reikia skirti nuo *įrodinėjimo naštos*. Nuo *įrodinėjimo naštos*, viena vertus, priklauso, kas turi išdėstyti faktus ir prireikus pateikti atitinkamus įrodymus (*subjektyvi* arba *formali įrodinėjimo našta*, taip pat vadinama įrodymų pateikimo našta); kita vertus, įrodinėjimo naštos paskirstymas parodo, kam tenka neišsiaiškintų faktinių aplinkybių arba nepatvirtintų teiginių rizika (*objektyvi* arba *materiali įrodinėjimo našta*). Papildomai šiuo klausimu žr. mano mintis: J. Kokott, „Beweislastverteilung und Prognoseentscheidungen bei der Inanspruchnahme von Grund- und Menschenrechten“, Berlynas, Heidelbergas, 1993 m., 12 ir paskesni puslapiai.

65 — Panašiai, nors ir kitokiame kontekste, teigiama sprendime *Aalborg Portland ir kt. prieš Komisiją* (nurodytas 25 išnašoje, 79 punktas) ir 1989 m. liepos 13 d. Sprendime *Lucazeau ir kt.* (110/88, 241/88 ir 242/88, Rink. p. 2811, 25 punktas).

66 — Šiuo klausimu taip pat žr. mano 2005 m. gruodžio 8 d. Išvadą byloje *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied prieš Komisiją* (C-105/04 P, Rink. p. I-8725, 73 punktas) ir mano išvadą byloje *T-Mobile Netherlands* (nurodyta 60 išnašoje, 89 punktas).

75. Tokia prezumpcijos taisyklė, kokia nagrinėjama, nedaro neigiamos įtakos patronuojančios bendrovės interesams. Konkrečiu atveju patronuojanti bendrovė turi galimybę paneigti patirtimi paremtą lemiamos įtakos prezumpciją, parodžiusi, kad susilaikė nuo nurodymų ir nedarė įtakos savo dukterinės bendrovės elgesiui rinkoje[67]. Tam reikalingi faktai bei informacija ir šiaip jau priklauso vidinei patronuojančios ir dukterinės bendrovės komercinei sferai. Todėl visiškai pateisinama nustatyti atitinamas įrodinėjimo pareigas pastarosioms.

76. Šiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas turėtų patvirtinti nuomonę, kad patronuojančiai bendrovei valdant 100 % savo dukterinės bendrovės kapitalo galima daryti nuginčijamą prezumpciją dėl patronuojančios bendrovės lemiamos įtakos savo dukterinei bendrovei.

c) Kiti pastebėjimai

77. Baigdama aptarsiu du apeliančių kaltinimus, susijusius su 100 % dukterinės bendrovės autonomijos patronuojančios bendrovės atžvilgiu buvimo ar nebuvimo įrodymu.

78. Pirmiausia apeliantės teigia, kad Pirmosios instancijos teismas neatsižvelgė į reikalavimus, išplaukiančius iš gynybos teisių per administracinę procedūrą Komisijoje. Pagal juos Komisija dar savo pranešime apie kaltinimus turi pateikti įrodymus dėl dukterinės bendrovės autonomiškumo stokos. Tačiau šiuo atveju Komisija šį klausimą aptarė tik ginčijamame sprendime.

79. Jeigu, kaip siūlau, vadovaujamasi prezumpcija, kad patronuojanti bendrovė daro lemiamą įtaką savo 100 % dukterinei bendrovei, šis kaltinimas nepagrįstas. Minėta prezumpcija atleidžia Komisiją nuo pareigos pačiai rinkti galimus įrodymus dėl 100 % dukterinės bendrovės autonomijos stokos bei išklausyti šiuo klausimu byloje dalyvaujančius asmenis.

80. Savo pranešime apie kaltinimus Komisija tik privalo vienareikšmiškai nurodyti, kokiam juridiniam asmeniui gali būti skirtos baudos, ir pranešimas apie kaltinimus turi būti skirtas būtent šiam asmeniui[68]. Jeigu reikia pagrįsti

67 — Komisija teisingai pateikia tokius pavyzdžius: a) patronuojanti bendrovė yra investicinė bendrovė ir elgiasi kaip įprastas finansinis investuotojas; b) patronuojanti bendrovė 100 % dukterinės bendrovės kapitalo valdo tik laikinai ir trumpą laiką; c) patronuojanti bendrovė dėl teisinių priežasčių neturi galimybės visiškai pasinaudoti 100 % dukterinės bendrovės kontrole; be to, žr. generalinio advokato J. P. Warner išvadoje byloje *Commercial Solvents* pateiktus pavyzdžius (išvada nurodyta 62 išnašoje).

68 — 2000 m. kovo 16 d. Sprendimas *Compagnie maritime belge transports ir kt. prieš Komisiją* (C-395/96 P ir C-396/96 P, Rink. p. I-1365, 143 ir 146 punktai); 2003 m. spalio 2 d. Sprendimas *ARBED prieš Komisiją* (C-176/99 P, Rink. p. I-10687, 21 punktas) ir sprendimas *Aalborg Portland ir kt. prieš Komisiją* (nurodytas 25 išnašoje, 60 punktas).

patronuojančios bendrovės atsakomybę už jos 100 % dukterinės bendrovės kartelinį pažeidimą, iš principo pakanka, kad pranešime apie kaltinimus Komisija pavaizduotų kapitalo dalių valdymo situaciją.

81. Tuomet patronuojanti bendrovė privalo paneigti lemiamos įtakos prezumpciją įtikinamais įrodymais. Jeigu ji nebuvo pateikusi tokių priešingų įrodymų dar tyrimo stadijoje, ji turi galimybę tai padaryti savo rašytiniame atsakyme į pranešimą apie kaltinimus bei per galimą posėdį. Komisija savo ruožtu turi įvertinti šiuos priešingus įrodymus ir atsižvelgdama į šias aplinkybes patikrinti savo pranešime apie kaltinimus padarytas preliminarias išvadas[69].

82. Kad nagrinėjamoje byloje šie reikalavimai buvo įvykdyti yra neginčytina.

83. Antra, apeliantės kritikuoja Pirmosios instancijos teismo tezę, kad patronuojanti bendrovė gali būti patraukta atsakomybėn kaip solidari skolininkė, jeigu neįrodo, kad jos dukterinė bendrovė „iš esmės nesilaiko jos duodamų nurodymų ir todėl rinkoje elgiasi savarankiškai“[70]. Jų nuomone, taip Pirmosios instancijos teismas neteisėtai apribojo galimybę pateikti priešingus įrodymus vien tokiais atvejais, kai patronuojanti bendrovė teikė dukterinei bendrovei nurodymus, o ši jų nevykdė.

84. Ir šie argumentai nepagrįsti. Jie paremti akivaizdžiai neteisingu skundžiamo sprendimo skaitymu, išplėšiant iš konteksto vienintelę, reikia pripažinti dviprasmišką, sprendimo motyvų sakinio dalį. Jeigu atsižvelgiama ir į kitus skundžiamo sprendimo motyvus, pakankamai aiškiai matyti, kad Pirmosios instancijos teismas manė esant priimtinus visus patronuojančios bendrovės pateikiamus priešingus įrodymus, esančius „dukterinės bendrovės savarankiškumo įrodymais“[71]. Tai apima ir atvejus, kai patronuojanti bendrovė visai nedavė nurodymų savo dukterinei bendrovei.

d) Preliminari išvada

85. Atsižvelgiant į pirmiau išdėstytus argumentus, pirmoji apeliacinio skundo pagrindo dalis nepagrįsta.

69 — 1983 m. birželio 7 d. Sprendimas *Musique Diffusion française ir kt. prieš Komisiją* (100/80 iki 103/80, Rink. p. 1825, 14 punktas); sprendimas *Aalborg Portland ir kt. prieš Komisiją* (nurodytas 25 išnašoje, 67 punktas); 2007 m. gegužės 10 d. Sprendimas *SGL Carbon prieš Komisiją* (C-328/05 P, Rink. p. I-3921, 62 punktas) ir 2008 m. liepos 10 d. Sprendimas *Bertelsmann und Sony Corporation of America/Impala* (C-413/06 P, Rink. p. I-4951, 63 punktas).

70 — Skundžiamo sprendimo 62 punktas.

71 — Skundžiamo sprendimo 60 punkto paskutinis sakinys.

3. Lemiamos patronuojančios bendrovės įtakos referencinis objektas (antroji apeliacinio skundo pagrindo dalis)

86. Antrąja apeliacinio skundo pagrindo dalimi apeliantės ginčija skundžiamo sprendimo 64 ir 65 punktus. Anot jų, juose Pirmosios instancijos teismas neteisingai įvertino, į ką turi būti nukreipta lemiama patronuojančios bendrovės įtaka savo dukterinei bendrovei, kad tai pateisintų atsakomybės už dukterinės bendrovės kartelinį pažeidimą skyrimą. Apeliantės teigia, kad šiame kontekste Pirmosios instancijos teismas nepagrįstai remiasi „visais organizaciniais, ekonominiais ir teisiniais ryšiais“ tarp patronuojančios ir dukterinės bendrovių. Teisinga būtų atsižvelgti tik į įtaką *komercinei politikai siaurąja prasme*, t. y. dukterinės bendrovės sprendimams dėl elgesio rinkoje.

87. Šiuo klausimu reikia pastebėti, kad dukterinės bendrovės nesavarankiškumas sprendžiant dėl savo elgesio rinkoje yra tik vienas galimas aspektas, kuriuo gali būti paremtas atsakomybės pagal konkurencijos teisę skyrimas patronuojančiai bendrovei. Tačiau tai nėra vienintelis aspektas. Pagal Teisingumo Teismo praktiką elgesį galima inkriminuoti patronuojančiai bendrovei „konkrečiai“ tuomet, kai, nepaisant savarankiško teisinio subjektiškumo, dukterinė bendrovė savo elgesį formuoja ne autonomiškai[72]. Jau vien ši aplinkybė liudija apeliančių nuomonės, kad inkriminuojant konkurencijos teisei prieštaraujantį elgesį svarbu tik tai, kokią įtaką patronuojanti bendrovė daro dukterinei bendrovei dėl jos komercinės politikos siaurąja prasme, nenaudai.

88. Apskritai paskirstyti atsakomybę už elgesį patronuojančiai ir dukterinei bendrovei visuomet galima, kai jos sudaro *vieną ekonominį vienetą*, taigi, kai jos laikytinos *vienintele įmone*; kitaip tariant, atsakomybė už konkurencijos teisės pažeidimus patronuojančiai bendrovei skiriama „dėl taip sukurtos grupės vienalytiškumo“[73].

89. Tačiau net jei ištirtume dukterinės bendrovės autonomiją jos komercinės politikos siaurąja prasme požiūriu, lemiama patronuojančios bendrovės įtaka nebūtinai turėtų išplaukti iš konkrečių nurodymų, gairių arba teisių dalyvauti priimant sprendimus dėl kainų, gamybos ar platinimo veiklos arba panašių elgesiui rinkoje svarbių elementų. Tokio pobūdžio nurodymai yra tik ypač akivaizdžios nuorodos į lemiamos patronuojančios bendrovės įtakos savo dukterinės bendrovės komercinei politikai buvimą[74]. Tačiau tokių nurodymų nebuvimas nebūtinai verčia daryti išvadą dėl galimos dukterinės bendrovės autonomijos.

72 — 31 išnašoje nurodyti sprendimai *ICI* (133 punktas); *Geigy* (44 punktas) ir *Continental Can* (15 punktas).

73 — Žr. sprendimus *ICI* (nurodytas 31 išnašoje, 132 ir 133 punktai) ir *Geigy* (nurodytas 31 išnašoje, 44 punktai).

74 — Šiuo klausimu žr., pavyzdžiui, 31 išnašoje nurodytus sprendimus *ICI* (137 ir 138 punktai) ir *Geigy* (45 punktas).

90. Ir tikrai negali būti svarbu tai, ar patronuojanti bendrovė kišosi į einamuosius savo dukterinės bendrovės reikalus, arba tai, ar antikonkurenciniai dukterinės bendrovės veiksmai buvo grindžiami patronuojančios bendrovės nurodymais arba ar pastaroji apie juos žinojo[75].

91. Patronuojanti bendrovė gali daryti lemiamą įtaką dukterinei bendrovei ir tuomet, kai ji neturi konkrečių dalyvavimo teisių priimant sprendimus ir susilaiko nuo konkrečių nurodymų ar gairių dėl atskirų komercinės politikos elementų. Pavyzdžiui, apie vieningą įmonių grupės komercinę politiką *netiesiogiai* galima spręsti ir iš ekonominių ir teisinių patronuojančią ir dukterines bendroves siejančių ryšių visumos[76]. Ir, atvirkščiai, tokios vieningos patronuojančios ir dukterinės bendrovės komercinės politikos nebuvimą taip pat galima konstatuoti tik įvertinus visus jas siejančius ekonominius ir teisinius ryšius[77].

92. Pavyzdžiui, patronuojančios bendrovės įtaka dukterinei bendrovei, susijusi su įmonės strategija, valdymo politika, įmonės planais, investicijomis, pajėgumais, finansavimu, žmogiškaisiais ištekliais ir teisiniais klausimais, gali turėti netiesioginio poveikio dukterinių bendrovių ir visos įmonių grupės elgesiui rinkoje. Be to, Komisija teisingai atkreipia dėmesį į tai, kad net paprasčiausia tam tikros bedrovės priklausomybė tam tikrai grupei gali turėti įtakos jos elgesiui rinkoje, pavyzdžiui, klausimui, su kuo bendrovė turėtų aktyviai konkuruoti.

93. Galiausiai lemiamos reikšmės turi tai, ar patronuojanti bendrovė dėl savo įtakos apimties gali reguliuoti savo dukterinės bendrovės elgesį taip, kad jos abi laikytinos vienu ekonominiu vienetu.

94. Todėl kadangi svarbus patronuojančios ir dukterinės bendrovių santykis apskritai, skundžiamo sprendimo 65 punkte Pirmosios instancijos teismas pagrįstai pabrėžė jų „organizacinių, ekonominių ir teisinių ryšių“ reikšmę, užuot apsiribodamas vien komercine politika siaurąja prasme.

95. Apeliantės prieštarauja, kad taip pagrindžiama įmonių grupės patronuojančios bendrovės atsakomybė be kaltės („strict liability“) už kartelinius jos dukterinių bendrovių pažei-

75 — Šiuo klausimu sprendimo *ICI* (nurodytas 31 išnašoje, 133 punktas) vertimas į anglų kalbą gali kelti nesusipratimą. Ten vartojamą frazę „in all material respects“ būtų galima suprasti taip, kad dukterinė bendrovė *iki smulkmenų* turi vykdyti savo patronuojančios bendrovės nurodymus. Tačiau tai, kad apie tokią situaciją kaip tik nėra kalbama, parodo žvilgsnis į vienintelę privalomą sprendimo versiją olandų kalba („in hoofdzaak“) bei palyginimas su versija prancūzų kalba, kuria vyko pasitarimai dėl sprendimo („pour l'essentiel“).

76 — Šiuos ekonominius ir teisinius ryšius Teisingumo Teismas visų pirma pabrėžia savo naujesnėje praktikoje; žr. sprendimus *Metsä-Serla ir kt. prieš Komisiją* (nurodytas 31 išnašoje, 27 punktas); *Aristrain prieš Komisiją* (nurodytas 31 išnašoje, 96 punktas) ir *Dansk Rørindustri ir kt. prieš Komisiją* (nurodytas 18 išnašoje, 117 punktas); taip pat žr. 2007 m. gruodžio 11 d. Sprendimą *ETI ir kt.* (nurodytas 2 išnašoje, 49 punktas).

77 — Savaime suprantama, kad šiame kontekste savarankiškas dukterinės bendrovės teisinis subjektiškumas lygiai taip pat mažai reikšmingas kaip ir paprasčiausia aplinkybė, jog ji turi savo organus (šiuo klausimu žr. 31 išnašoje nurodytų sprendimų *ICI* 132 punktą; *Geigy* 44 punktą ir *Continental Can* 15 punktą).

dimus, o tai prieštarauja asmeninės atsakomybės principui.

96. Šis argumentas neįtikina.

97. Tai, kad lemiamą įtaką savo dukterinėms bendrovėms daranti patronuojanti įmonių grupės bendrovė, gali būti solidariai patraukta atsakomybėn už jų kartelinius pažeidimus, jokiu būdu nėra asmeninės atsakomybės principo išimtis[78], o kaip tik išreiškia šį principą. Patronuojanti bendrovė ir dukterinės bendrovės, kurioms pirmoji daro lemiamą įtaką, kartu sudaro vieną įmonę konkurencijos teisės prasme ir už ją atsako[79]. Jeigu ši įmonė tyčia arba dėl aplaidumo pažeidžia konkurencijos taisykles, būtent – EB 81 straipsnį ir EEE susitarimo 53 straipsnį, dėl to atsiranda bendra asmeninė visų į įmonių grupės struktūrą įeinančių teisės subjektų atsakomybė, neatsižvelgiant į tai, ar tai būtų patronuojanti, ar dukterinė bendrovė[80].

98. Ši konkurencijos teisei būdinga patronuojančios bendrovės atsakomybės forma taip pat neturi nieko bendra su atsakomybe be kaltės („strict liability“). Kaip minėta, patronuojanti bendrovė yra vienas iš teisės subjektų, sudarančių įmonę, kuriai tenka kaltė dėl konkurencijos teisės pažeidimo. Supaprastintai būtų galima pasakyti: ji (kartu su visomis dukterinėmis bendrovėmis, kurioms ji daro lemiamą įtaką) teisiškai įkūnija įmonę, kuriai tenka kaltė dėl konkurencijos teisės pažeidimo.

99. Teisinga, kad darant pažeidimą patronuojanti bendrovė galėjo nebūti tiesiogiai matoma, pavyzdžiui, dėl jos personalo dalyvavimo kartelio dalyvių susitikimuose. Tačiau tai nepanaikina jo (bendros) asmeninės atsakomybės už pažeidimą. Kaip lemiamą įtaką dukterinėms bendrovėms daranti patronuojanti bendrovė, ji vadovauja įmonių grupei. Savo atsakomybės už šioje įmonių grupėje padarytą konkurencijos teisės pažeidimą ji negali paprasčiausiai perkelti atskiroms dukterinėms bendrovėms.

100. Baigiant reikia paminėti, kad apeliantės kaltina Pirmosios instancijos teismą ir dėl motyvavimo stokos. Jų nuomone, yra „neaišku“ ir „nesuprantama“, kokius duomenis patronuojanti bendrovė turi pateikti teismui, kad galėtų įrodyti, jog ji ir jos dukterinės bendrovės nesudaro ekonominio vieneto[81].

78 — Asmeninės atsakomybės klausimu žr. šios išvados 39 punktą ir 26 išnašoje nurodytą teismų praktiką.

79 — Šiuo klausimu žr. šios išvados 42 ir 43 punktus.

80 — Panašiai teigiama ir sprendime *ICI* (nurodytas 31 išnašoje, 141 punktas).

81 — Šiuo atžvilgiu apeliantės daro nuorodą į skundžiamo sprendimo 65 punktą.

101. Šis kaltinimas taip pat nepagrįstas. Ekonominio vieneto sąvoka yra žinoma teisinė sąvoka, reguliariai vartojama EB 81 straipsnio ir EEE susitarimo 53 straipsnio kontekste. Kalbant apie pateiktinus įrodymus, pasakytina, kad natūralu, jog Pirmosios instancijos teismas negalėjo pateikti baigtinio sąrašo, nes, kaip jis pats pažymėjo, lemiamą reikšmę turi konkretaus atvejo aplinkybės[82]. Tačiau iš tolesnių skundžiamo sprendimo motyvų nedviprasmiškai paaiškėja, kokio pobūdžio duomenų Pirmosios instancijos teismas laukia šioje byloje[83].

102. Iš tikrųjų šuo pastaruoju apeliančių kaltinimu ne tiek ginčijama motyvavimo stoka, kiek veikiau bandoma išsiaiškinti Pirmosios instancijos teismo argumentų pagrįstumą. Kaip jau buvo pastebėta, jos neturi jokios perspektyvos gauti teigiamą rezultatą.

103. Todėl antroji apeliacinio skundo pagrindo dalis taip pat nepagrįsta.

82 — Skundžiamas sprendimas, 65 punkto pabaiga.
83 — Skundžiamo sprendimo 66 punktas kartu su 67–85 punktais.

C — Reziumė

104. Taigi apeliančių teiginiai yra priimtini, tačiau nepagrįsti. Dėl šios priežasties apeliacinis skundas atmestinas.

V — Išlaidos

105. Pagal Procedūros reglamento 122 straipsnio 1 dalį, jeigu apeliacinis skundas yra nepagrįstas, išlaidų klausimą sprendžia Teisingumo Teismas. Iš Procedūros reglamento 69 straipsnio 2 dalies pirmojo sakinio kartu su 118 straipsniu išplaukia, kad pralaimėjusiai šaliai nurodoma padengti išlaidas, jei laimėjusi šalis to reikalavo. Pagal Procedūros reglamento 69 straipsnio 2 dalies antrąjį sakinį Teisingumo Teismas nusprendžia, kaip turi būti paskirstytos išlaidos, jeigu byloje yra kelios pralaimėjusios šalys.

106. Kadangi Komisija prašė priteisti bylinėjimosi išlaidas ir apeliantės pralaimėjo bylą, jos turi jas padengti. Jos jas turi padengti solidariai, nes buvo kartu pateikusios apeliacinį skundą.

VI — Išvada

107. Atsižvelgdama į pirmiau išdėstytus argumentus siūlau, Teisingumo Teismui priimti tokį sprendimą:

1. Atmesti apeliacinį skundą.

2. *Akzo Nobel NV, Akzo Nobel Nederland BV, Akzo Nobel Chemicals International BV, Akzo Nobel Chemicals BV* ir *Akzo Nobel Functional Chemicals BV* solidariai padengia bylinėjimosi išlaidas.